

LBRIS

We know
books

STAJER

STEJĂREL OLARU este istoric și autor. A mai publicat *Securității partidului* (în colab., Polirom, 2002), *Ziua care nu se uită. 15 noiembrie 1987, Brașov* (în colab., Polirom, 2003; 2017), *Cei cinci care au speriat Estul. Atacul asupra Legației RPR de la Berna (februarie 1955)* (Polirom, 2003), *Vademecum Contemporary History Romania. A Guide through Archives, Research Institutions, Libraries, Societies, Museums and Memorial Places* (în colab., Commissioned by Stiftung zur Aufarbeitung der SED-Diktatur, 2004), *Stasi și Securitatea* (în colab., Humanitas, 2005), *Rimaru – Butcher of Bucharest* (în colab., Profusion Book Publishing House, 2012), *Agentul nostru Victor* (Polirom, 2018), *Maria Tănase. Artista, omul, legenda* (Corint, 2019) și *A fost ca-n filme. Cea mai mare afacere a Securității* (în colab., Omnium, 2024).

Prima ediție a cărții *Nadia și Securitatea* a fost publicată în 2021. În 2024, a fost distinsă cu Premiul *Independent Publisher Book Awards Winner – Silver Medal, World History*. Până în prezent, cartea a fost tradusă în limbile engleză, franceză, spaniolă, italiană, croată și maghiară.

Redactor: Nicoleta Ana

Design copertă: Ana Roman

Ilustrație copertă: Nadia Comănești. @Neil Leifer/Sports Illustrated/
Getty Images

Prelucrare fotografii: Vlad-Traian PLES/Fost

F O S T

DTP: Simona Rădulescu

Tipărit la: Monitorul Oficial

Toate drepturile asupra ediției în limba română aparțin

Editurii Omnium, parte a Grupului Editorial Epica.

Copyright © 2021 Stejărel Olaru

ISBN: 978-630-6616-35-0

București, 2025

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

OLARU, STEJĂREL

Nadia și Securitatea / Stejărel Olaru. - Ed. a 2-a, reviz. și adăug.. -

București : Omnium, 2025

Conține bibliografie

Index

ISBN 978-630-6616-35-0

929

796

Această carte a fost publicată cu sprijinul ICCMER.
Conținutul ei nu reflectă în mod necesar poziția ICCMER.

INSTITUTUL DE INVESTIGARE
A CRIMELOR COMUNISMULUI ȘI
MEMORIA EXILULUI ROMÂNESC

STEJĂREL OLARU NADIA ȘI SECURITATEA

EDIȚIA A II-A, REVIZUITĂ ȘI ADĂUGITĂ

EDITURA OMNIUM
BUCUREȘTI • 2025

Cuprins

1. Salt în noapte	5
2. Marele dans	32
3. În oglinda puterii. De la Bela, Geza și Nadia la „Katona“, „Nelu“ și „Corina“	102
4. „Sei la migliore di tutte“	159
5. Drumul nepietruit al performanței	244
6. Anii 1980	326
7. Un sfârșit de poveste ca într-un scenariu de cinema	398
<i>În loc de epilog</i>	449
<i>Mulțumiri</i>	453
<i>Note</i>	455
<i>Indice de nume</i>	483

Capitolul 1

SALT ÎN NOAPTE

În noaptea de 27 spre 28 noiembrie 1989, șapte persoane înaintau grăbit, dar cu băgare de seamă, spre granița dintre România și Ungaria. Pământul înghețat scârțâia zgomotos sub picioarele lor, sau așa li se părea când își potriveau cu greu mersul printre brazdele adânci ale arăturii. Din când în când auzeau cum, în depărtare, în satele din preajmă, latră câinii și se temeau că ei erau motivul neliniștii animalelor. Trecuse de miezul nopții, iar temperatura scăzuse atât de mult, încât frigul devenise un pericol, dar nu era nici singurul, nici cel mai important, fiindcă cei șapte porniseră într-una dintre cele mai periculoase aventuri din viața lor: trecerea frauduloasă a frontierei dintre cele două state comuniste.

Au plecat în toiul nopții sperând că, astfel, riscul de a fi observați va fi redus, însă întunericul le-a îngreunat mult înaintarea și le-a pus la grea încercare simțul orientării. Drumul a durat aproximativ șase ore, timp în care au urcat și au coborât dealuri, au trecut prin râpe, fiind atenți pe unde calcă, iar când terenul le-a permis au și alergat. În timpul puținelor pauze de odihnă vorbeau în șoaptă, și fără să aprindă vreo lumină,

de teamă să nu fie auziți și văzuți de grănicerii români. Cel care își asumase riscantul rol de călăuză era Gheorghe Talpoș, zis Ghiță, un cioban pe care îl știa multă lume prin acele locuri. Îmbrăcat într-o șubă și purtând o căciulă neagră de miel, mergea înainte nu doar pentru a deschide calea, ci și pentru a arăta că se simte răspunzător pentru siguranța celorlalți membri ai grupului care mergeau în urma lui, doi câte doi.

Granița dintre România și Ungaria se întinde pe aproape 450 de kilometri, dar Talpoș era familiarizat doar cu împrejurimile punctului de trecere a frontierei Cenad, localitatea sa de baștină, aflată între Timișoara și Arad. Întâmplător, urma cel mai potrivit traseu, pentru că în acea zonă linia graniței este dreaptă, nu șerpuitoare, ceea ce elimina riscul ca, în cazul în care s-ar fi rătăcit, grupul să se întoarcă fără să vrea în România. Știa că trebuie să meargă doar înainte, spre nord, încercând să nu devieze către nord-est, unde frontiera este mai departe, pe râul Mureș, sau către vest, pe câmpurile de la Pordeanu și Beba Veche, unde se întâlnesc hotarele a trei țări, formând cunoscutul Triplex Confinium*.

Dacă patrulele armatei române l-ar fi surprins mergând singur în apropierea fâșiei verzi, Talpoș ar fi putut da destule explicații plauzibile despre prezența sa acolo, mai ales că îi cunoștea pe unii dintre grăniceri. Situația se complica dacă era însoțit, ca în cazul de față, iar unii dintre companionii săi nu aveau domiciliul în localitățile din împrejurimi, ci în alte județe sau în București. De fapt, Talpoș se afla acum în situația

* Triplex Confinium „graniță triplă“ (lat.), cel mai vestic punct de pe teritoriul României, aflat în dreptul localității Beba Veche din județul Timiș, unde se întâlnesc granițele dintre România, Ungaria și Serbia. În 1920 a fost marcat cu o piatră de hotar cu trei fețe, pe care sunt aplicate stemele celor trei state vecine.

cea mai gravă, căci din grupul său de fugari făcea parte Nadia Comăneci, multiplă campioană olimpică, mondială și europeană, simbol al perfecțiunii în gimnastica feminină, cu care dictatorul comunist Nicolae Ceaușescu se mândrea în întreaga lume. Cea mai celebră gimnastă a vremii fugea din propria țară, aflată de mai bine de patru decenii sub controlul unui aprig regim totalitar. Nicio scuză nu ar fi fost acceptată, niciun argument nu l-ar mai fi putut dezvinovăți pe cioban, dacă ar fi fost prins alături de Nadia.

Talpoș afirmă că a aflat că Nadia va fi una dintre persoanele pe care trebuia să le treacă frontiera chiar în acea noapte, înainte de plecare, ceea ce l-a surprins și l-a intimidat deopotrivă. „Cum dracu’ să plece Nadia peste graniță, noaptea, ca infractorii? Că doară ea a fost de atâtea ori plecată din țară, ce, parcă dacă voia, nu putea să rămână?“, a reacționat la auzul deciziei sportivei, coborând apoi în beciul casei pentru a bea două cani cu vin, „ca să fiu beat, că, dacă mă prindeau ăia, măcar să zic că am fost beat!“¹. Însă cele două cani de vin nu l-au amețit destul, poate și fiindcă ținea la băutura, sau poate din cauză că frigul și vântul aspru din noaptea aceea l-au silit să se trezească de-a binelea. Prudenți și îngrijorați, cu toții i-au ascultat indicațiile, conformându-se dispozițiilor sale când el le arăta pe unde s-o ia, când stabilea momentele de pauză sau când îi avertiza asupra unor pericole.

Nadia Comăneci s-a alăturat unui grup de transfugi care se formase pe neașteptate, în urmă cu aproximativ două săptămâni. Oameni simpli, din toate categoriile sociale, care nu erau persoane publice, provenind atât din partea locului, cât și din București, care își urmau visul de a trăi într-o lume mai bună: Dumitru și Gabriela Talpoș, fratele și cumnata călăuzei, de asemenea originari din Cenad, Aurel-Adrian Bîș, din Sânnicolau

Mare, o localitate din apropiere de Cenad, Monica-Maria Marcu, o tânără ingineră născută la Sânnicolau Mare, dar care lucra la o întreprindere din județul Bihor, și George Paraschiv, pictor, care însă își câștiga existența ca electrician la o fabrică din București.

Peste ani, membrii grupului vor avea amintiri asemănătoare despre acele lungi și apăsătoare ore, dar cu detalii diferite. Pe George Paraschiv, de exemplu, l-a impresionat faptul că în acea noapte era „o lună plină și mare”², simțindu-se amenințat de lumina ei, în timp ce Nadiei Comăneci i-a rămas în memorie desimea întunericului care i se părea de-a dreptul amețitoare: „Când am pășit în noapte, am pus mâna pe umărul celui din față, deoarece imediat ce am părăsit casa n-am mai văzut nimic. Dacă n-aș fi atins-o pe persoana din față, m-aș fi rătăcit de grup.”³

Pe Gheorghe Talpoș nu l-au văzut cu toții la fel. Spre deosebire de ceilalți, Nadia l-a considerat mai degrabă șovăielnic și i-a dezaprobat deciziile, fără însă a se exprima sau împotrivi fățiș.

De multe ori mi-am pierdut încrederea în cel care ne conducea. Ne zisese că, dacă n-o „ținem spre stânga”, o să ne întorcem în România. S-o ținem spre stânga... ce fel de indiciu era asta? Voiam să văd o busolă, o hartă, ceva de genul asta, dar ce altceva puteam să facem în întuneric decât să-l urmărim pe individ și să sperăm că știa unde ne ducea? Ne spusese că după ce vom trece peste cinci metri de teren arat vom ajunge la graniță, dar traversaserăm o grămadă de arături și nu eram încă la fâșie. Mi-amintesc spunându-mi că era o situație tâmpită, că eram pe punctul de a fi ucisă din cauza unui om fără niciun simț de orientare. Totuși, nu ziceam nimic, pentru că nimeni nu avea

voie să vorbească și să spargă tăcerea. Mă străduiam doar să-mi țin dinții strânși, ca să nu clănțanească.⁴

Paraschiv a considerat că Nadia nu știa să se orienteze în astfel de împrejurări. Îi spusese că fâșia verde care delimita cele două teritorii arăta ca o stradă ce trebuia traversată, că drumul până la fâșie va dura puțin, aproximativ o oră, iar Nadia îl crezuse, neștiind cum este delimitată și păzită o frontieră de stat.

Data fiind starea de tensiune în care se aflau, nu este de mirare că îndemnurile lui Talpoș de a o ține uneori „spre stânga”, alteleori „spre dreapta”, nu au părut întotdeauna convingătoare, mai ales că s-au trezit în fața unor obstacole dezagrababile create de natură, pe care le-au depășit cu greutate, precum un ochi de apă înghețat în care Nadia a intrat până la genunchi, rugându-se să nu se adâncească înainte de a apuca să-l traverseze.

Primejdia însă li s-a părut cu adevărat mare când în fața lor, la aproximativ două sute de metri, au observat siluetele grănicerilor români care împingeau de la spate un bărbat și o femeie ce tocmai fuseseră prinși încercând să treacă ilegal frontiera. Talpoș le-a făcut semn să se culce la pământ și să se adăpostească într-un șanț. Apoi au ascultat cu toții, într-o deplină tăcere, cum vocile grănicerilor acoperite de lătratul câinilor care îi însoțeau se îndepărtau, deslușind asprele înjurături ale santinelor din tura de noapte și plânsul femeii captive. „Dacă nu erau ocupați cu oamenii ăia, poate ne prindeau pe noi”⁵, și-a spus Nadia, în timp ce prin mintea lui Paraschiv a trecut un gând asemănător: „dacă ajungeam mai devreme acolo, am fi fost noi cei care acum aveau de suferit”⁶.

Spre dimineață au ajuns în Ungaria, ușurați, fiindcă cea mai anevoioasă călătorie din viața lor se terminase cu bine. Și-au

dat seama că trecuseră când au descoperit o bornă care marca terminarea teritoriului românesc, căci în acel loc granița nu era marcată, așa cum credea Nadia, cu garduri și sârme ghimpate. Și-au continuat drumul și abia după câțiva kilometri s-au oprit ca să se îmbrățișeze și să se sărute unii pe alții, amintindu-și că nu au sărbătorit momentul trecerii frontierei. Acum erau binedispuși și recunoscători lui Talpoș, căci scăpasera de teama câinilor care ar fi putut să-i gonească, a cartușelor trase în urma lor sau a rachetelor luminoase din cauza cărora ar fi putut fi descoperiți în noapte în timp ce erau înconjurați de soldați.

Curând s-au întâlnit cu primele persoane, doi grăniceri unguri care au apărut ca din pământ lângă ei. De fapt, nu realizaseră că s-au îndreptat singuri către foisorul din care cei doi militari supravegheau zona și din care au venit imediat să-i întâmpine, pentru a-i prelua și a-i transporta la Kiszombor, o comună din apropierea frontierei, unde li s-au pus primele întrebări.

Așa cum prevedeau procedurile, înainte de a se lua o decizie în privința lor, fiecare transfug era anchetat, fiind îndemnat să-și declare identitatea, să explice motivele pentru care a ales să încalce legea trecând clandestin frontiera, să spună dacă s-a folosit de o călăuză, dar mai ales să descrie amănunțit traseul pe care l-a parcurs. De regulă, motivele invocate de fugari erau plauzibile, căci deja era bine-cunoscut faptul că nivelul calității vieții din România era foarte scăzut, iar drepturile fundamentale ale omului erau încălcate de către regimul comunist.

De-a lungul timpului, dintre cei șapte transfugi prinși de grănicerii maghiari în dimineața zilei de 28 noiembrie, doar Nadia Comănesci, George Paraschiv și Gheorghe Talpoș au oferit informații, în scurte interviuri sau în cărți de autor, despre

felul în care au fost tratați și interogați de autoritățile maghiare la pichetul din Kiszombor. Așa cum se întâmplă în astfel de situații, unele detalii diferă, în funcție de starea de spirit și de abilitatea fiecăruia de a le observa și reține, sau dimpotrivă, în funcție de dorința de a ascunde unele amănunte stânjenitoare. De exemplu, călăuza grupului își amintește că, „la pichet, ungurii ne-au interogat pe toți, că cine suntem și ce vrem; traducătoarea era tot o româncă, fugită și ea”, în timp ce Paraschiv spune că ofițerul maghiar care le punea întrebările știa perfect limba română. Nadia a afirmat că fiecare a fost interogat separat, însă Paraschiv a povestit că gimnasta a fost invitată în altă încăpere, iar ceilalți au rămas împreună.

Cu toții însă au menționat același detaliu important în ceea ce privește conduita ei, și care probabil le-a schimbat destinul, referindu-se la faptul că unii membri ai grupului urmau să fie predați autorităților române pentru că li s-a refuzat rămânerea în Ungaria. La auzul deciziei grănicerilor maghiari, Nadia a avut o reacție promptă și surprinzătoare, afirmând că într-o astfel de situație se va întoarce împreună cu ei în România. „Aici mi-a plăcut de Nadia, a fost bătoasă!”⁷, își amintește cioabanul Talpoș, care probabil nu realiza în acel moment ce s-ar fi întâmplat cu el dacă ar fi ajuns în mâinile Securității*.

Codul Penal din România acelor vremuri considera că trecerea ilegală a frontierei este o crimă împotriva securității statului, iar cel găsit vinovat de o asemenea faptă era pedepsit cu închisoarea între 6 luni și 3 ani. Talpoș, în calitate de călăuză, ar fi primit o pedeapsă mai severă, dar este greu de crezut că, până să ajungă în fața instanței, ar fi rezistat chinurilor de

* Departamentul Securității Statului, denumit și Securitatea, principalul și cel mai puternic serviciu secret al regimului comunist din România în perioada 1948–1989.

neimaginat la care ar fi fost supus în timpul anchetelor pentru îndrăzneala de a o ajuta pe Nadia Comăneci să fugă din România. Prin urmare, chiar dacă gimnasta a mărit miza într-un mod exagerat, mai mult decât ar fi fost dispusă să ofere în realitate, gestul ei a fost oricum generos și a înlăturat ca prin minune primejdia.

Până în prezent, cu excepția acestui detaliu care o onorează, Nadia nu a făcut cunoscut publicului felul în care s-a desfășurat discuția cu ungurii, așa cum nu știm cu exactitate nici cine au fost cei cu care a stat de vorbă un timp mai îndelungat. A oferit doar câteva frânturi neutre și extrem de sumare, în cartea *Scrisori către o tânără gimnastă*, păstrând astfel zeci de ani misterul:

Fiecare dintre posibیلی transfugi a fost interogat separat. Când poliția mi-a văzut actele de identitate, mi s-a oferit imediat posibilitatea de a rămâne în Ungaria. Fusesem o gimnastă celebră și deci o captură de calibru. Și acum stau și mă gândesc de ce le-am părut atât de importantă. Cariera mea se terminase și, cu toate că acum sunt considerată o antrenoare bună, ce altceva aș fi putut da Ungariei în schimb? Alți doi din grup primiseră azil, dar celorlalți li s-a spus că vor fi dați înapoi chiar a doua zi. Au început să plângă.

— Uite, le-am spus polițiștilor, rămân numai dacă i se permite întregului grup să stea la voi în țară.

Cuvintele îmi ieșiseră din gură înainte să-mi dau seama ce se întâmpla. Gimnastica mă învățase să fiu o jucătoare de echipă, iar în prezenta situație echipa mea erau tovarășii de călătorie. Nu mă gândeam decât că situația nu era corectă. Trecând granița, ne asumaserăm cu toții aceleași riscuri și era drept să rămânem în aceeași formație.

— Am venit împreună, rămânem împreună!
Spre totala mea surprindere, poliția a fost de acord.⁸

George Paraschiv a descris cu mai multe detalii interogatoriul, așa cum i-a rămas lui în memorie, remarcând emoția pe care au avut-o grănicerii maghiari când au descoperit despre cine este vorba:

Aprind o țigară, mă servește un soldat care se uită la noi curios. Nu înțelege ce vorbim.

— Bună ziua, se aude.

Mă întorc, un ofițer spilcuit tocmai intră cu o agendă în mână. Se așază la birou. Soldatul iese și închide ușa. Ofițerul se uită la noi pe sub ochelarii rotunzi cu ramă metalică. Este tuns ciocan și are un aer nazist. Hopa, zic eu în gând.

Se îngroașă gluma, vorbește o română impecabilă:

— Documentele, vă rog, zice.

Pe rând ducem buletinele, ne privește pe fiecare atent. I le dăm, le așază meticulos pe birou. Nu le deschide încă, ne studiază. O liniște apăsătoare se lasă în sală.

Am înțeles, ăsta este C-istul unității. Sunt atent la grad, căpitan. Vârsta corespunde, zic eu în gând.

Începe să citească, parcă face prezența: Talpoș Gheorghe se ridică, își scoate căciula imensă și caraghioasă; Biaș, Talpoș Gabriela, Talpoș Dumitru, Monica... Comăneci Nadia...!

Dă să treacă mai departe, face pauză. Se uită la ea cu ochii mici, mijii prin ochelarii caraghioși, încearcă o glumă:

— Cred că este furat buletinul acesta. Sau este fals? Rânjește într-un colț al gurii, parcă așteaptă un răspuns afirmativ. Jubilează!

Nadia se ridică râzând, spune:

— Sunt chiar eu, gimnasta, campioana României, campioana mondială.

Căpitanului i se strâmbă fața, se înroșește, se înverzește, tremură. [...] Iese în viteză.

Se aud ordine în hol, nu înțeleg, dau buzna trei soldați care se aliniază la ușa cu armele în mâini. [...]

Privesc ceasul de la mână, au trecut mai mult de patruzeci de minute de când a ieșit căpitanul. [...] Se aude un zgomot surd, care se apropie, se amplifică, am impresia că au adus un tanc. Geamurile zbârnâie gata să se spargă, mesele încep să se plimbe ușor din cauza vibrațiilor puternice, mă dumiresc repede: este zgomotul unui elicopter militar mare. [...] Se deschide ușa larg, soldații ies. Intră ofițerul primul, după el doi generali în uniforme impecabile, apoi încă opt civili se aliniază cumiți. Sunt zece fără ofițer, rămân mut!

[...] Mi se pare că a trecut o veșnicie, iar la un moment dat un tip înalt, bine făcut, se desprinde și se apropie de Nadia. Se privesc câteva secunde, Nadia sare de gâtul lui, se îmbrățișează. Știe românește puțin. Este președintele Federației Maghiare de Gimnastică*. Se gratulează reciproc, apoi o conduce către ușa, ies primii. Delegația ad-hoc ne salută din cap și iese.

[...] Un soldat agață de peretele din spatele biroului o hartă detaliată a graniței româno-maghiare, exact zona pe unde am trecut noi.

Ghiță, fiind considerat ghid, este invitat la tablă. Se fâștăcește ca un elev nepregătit, i se dă un arătător din lemn. Sunt atent, ofițerul întrebă exact tot ce a văzut, ce a întâlnit și îi spune să indice pe hartă locurile cu lux de amănunte. El notează, notează totul. Ghiță transpiră abundent, dar până la urmă reușește să treacă examenul și ia loc în

* Potrivit Nadiei Comănesci, Pál Schmitt, președintele de la acea dată al Comitetului Olimpic Ungar, i-a mărturisit mai târziu că a trimis un reprezentant la frontieră pentru a se întâlni cu ea și a-i oferi sprijinul.

bancă. Ochelaristul încă face adnotări pe hartă, este o hartă militară de circuit închis.

[...] Se deschide ușa, intră și Nadia, singură, se așază lângă mine veselă, zâmbitoare. Ofițerul continuă după o scurtă pauză, parcă eram la tribunal. Înșiruie câteva articole din Constituția Ungariei.

Încep să înțeleg ce vrea să transmită, am emoții. Începe răspicat:

— Talpoș Gheorghe, Talpoș Dumitru, Talpoș Gabriela, Biaș, conform articolului nr.... din... trebuie să vă predau autorităților române.

M-am albit la față, mă uit la Nadia, se uită la mine. Monica se uită și ea. Nadia se ridică ca un arc:

— Dacă ați hotărât așa, o să ne întoarcem toți, am suferit la fel, o să suportăm consecințele împreună, spune sobră.

Ofițerul se uită uimit la ea, după care iese calm de data asta. Așteptăm verdictul. Se face liniște, unii plâng, iau în calcul și varianta a doua. Mă uit la Nadia, știam că a plusat, că mai avea un as în mânecă.

Se deschide ușa, intră ofițerul ungar. Are un vraf de hârtii în brațe. Ne împarte niște formulare, le completăm. Apoi primim legitimații improvizate, ștampilate pe loc de el. Am rămas împreună toți, îmi spun în gând, am avut o șansă mare.⁹

Chiar dacă au fost prinși de autoritățile maghiare și aveau temeri serioase în ceea ce privește soarta lor, contextul politic le era favorabil. În anul 1989 crescuse în mod alarmant numărul trecerilor ilegale ale frontierei, cea dintre România și Ungaria fiind forțată de aproximativ 19 000 de persoane¹⁰, oameni care se aventurau într-o acțiune ce le punea în primejdie și libertatea, și viața. Pentru a combate acest fenomen, s-au negociat

acorduri bilaterale privind reglementarea regimului frontierei dintre cele două state, ultimul fiind semnat în 1983 și ratificat în 1986. România era interesată să aibă un hotar impenetrabil, nu Ungaria, căci fugarii erau în mod exclusiv cetățenii români. Din acest motiv, granița dintre cele două state era de fapt păzită de armata română, în timp ce grănicerii unguri supravegheau zona, și nu granița propriu-zisă.

Acordul privind reglementarea regimului frontierei prevedea, printre altele, faptul că cele două state „se vor informa reciproc despre tentative sau treceri ilegale de frontieră, despre capturarea persoanelor care au încălcat legislația frontierei“, iar transfugii capturați urmau să fie returnați „în cel mai scurt timp, dar cel târziu în 48 de ore“¹¹. În realitate, încă dinainte de a-l ratifica, ungurii nu au avut intenția să-l respecte, chiar dacă riscau să încalce unele norme de drept internațional și să suporte consecințe serioase, căci acordul era guvernat de principiul *pacta sunt servanda*^{*}. O dovedește un document strict secret, Circulara 0001/1985, elaborată de Ministerul Afacerilor Interne din Ungaria în iulie 1985, în care se menționa că „informații privind cetățenii români reținuți pe teritoriul Ungariei pentru trecerea ilegală a frontierei comune vor fi transmise doar la solicitarea explicită a autorităților române și într-un ritm încetinit“¹².

Motivele pentru care Ungaria nu mai intenționa să aplice măsuri drastice în privința „frontieriștilor“ veniți din România țineau de voința politică. Cele două țări erau atunci state cu regimuri comuniste, dar relațiile dintre ele nu mai erau de mult „frățești“, degradându-se și ajungând la cel mai scăzut nivel în a doua jumătate a anilor 1980. Acest fapt a fost perceput

* „Pactele trebuie respectate“ (lat.).

cu îngrijorare atât în interiorul, cât și în afara sistemului socialist. Nu în ultimul rând, România și Ungaria se raportau într-un mod diferit la Uniunea Sovietică, relațiile sovieto-ungare fiind foarte bune, pe când relațiile sovieto-române erau foarte proaste¹³.

Budapesta, spre deosebire de București, se adaptase rapid la reformele din Uniunea Sovietică inițiate de Mihail Gorbaciov, desfășurând un proces politic, economic și social menit să salveze „comunismul cu față umană“. În plan propagandistic, Ungaria elaborase și o adevărată ofensivă cu scopul de a demonstra apartenența Transilvaniei la spațiul ungar, luând în același timp măsuri de sprijinire a comunității maghiare din România, din cauză că aceasta, se afirma, suferă de pe urma unor îngărădiri ale drepturilor identitare.

La București, acuzațiile la adresa Ungariei erau la fel de viguroase, căci se considera că reformele în care guvernul de la Budapesta se angajase erau de neacceptat pentru un regim socialist, iar atitudinea în privința comunității maghiare din Transilvania reprezenta o gravă încălcare a principiului neintervenției în treburile interne ale unui stat. Dar România era condusă de Nicolae Ceaușescu, un dictator lipsit de credibilitate, care o blocase în proiectul „societății socialiste multilateral dezvoltate“ și o izolase pe plan internațional. Normalizarea relației dintre Ungaria și România, considerau, pe bună dreptate, politicienii maghiari, era imposibil de realizat câtă vreme țara era guvernată de Ceaușescu.

Bineînțeles, cetățenii români de etnie maghiară au beneficiat de un tratament preferențial din partea Ungariei. Ei reprezentau oricum categoria cea mai numeroasă a celor care treceau frontiera și se puteau considera salvați odată ajunși în Ungaria, unde primeau azil politic, permis de ședere temporară

sau chiar dreptul de a-și continua drumul spre Occident, dacă obțineau actele necesare. De altfel, Circulara 0001/1985 a fost gândită pentru a-i sprijini pe cetățenii români de etnie maghiară, indiferent de felul în care ajungeau în Ungaria, ilegal sau cu acte valabile. Se înțelege acest fapt chiar din titlul documentului strict secret, unde se menționează în mod voalat că procedurile urmează să fie aplicate în cazul unor „anumiți” cetățeni români. Potrivit instrucțiunilor verbale, era vorba de maghiarii din Transilvania, dar cu timpul procedurile au început să se aplice și etnicilor români.

Însă nu ca regulă generală. Unii dintre „frontieriștii” de etnie română au continuat să fie returnați în baza acordului dintre cele două state. Nu se cunoaște cu exactitate numărul lor, dar credem că în 1989 aceștia reprezintă un procent redus* din numărul total al transfugilor. Motivele consemnate în documente erau diverse, unele lipsite de gravitate, precum faptul că transfugii nu cunosc limba maghiară sau nu au rude în Ungaria și, prin urmare, nu se pot întreține în această țară, că au trecut granița din spirit de aventură, că au antecedente penale etc.¹⁴ De multe ori nici măcar nu se mai ofereau justificări, iar în situația în care românii erau suspectați că sunt informatori ai Securității procedura returnării era accelerată, fără a se oferi explicații.

În cazul Nadiei Comăneci și al însoțitorilor ei niciunul nu putea invoca avantajul etniei maghiare, pentru că toți erau români. Este adevărat, autoritățile din Ungaria lansaseră la un moment dat zvonul că Nadia Comăneci era de fapt din

* Cercetătorul Roland Olah, care a făcut o analiză minuțioasă a acestei teme în arhive din România și din străinătate, a reușit să identifice până în prezent 614 persoane predate în anul 1989 de autoritățile maghiare grănicerilor români.

Transilvania și că avea origini maghiare, regimul comunist românizându-i în mod abuziv numele, din Anna Kemenes făcând-o Nadia Comăneci. Însă acest demers care urmărea să întărească ideea că etnicii maghiari din România trec printr-un sever proces de deznaționalizare nu avea niciun fundament real, a fost neconvingător și fusese făcut demult, în 1976, când gimnasta se remarcase pe plan internațional, spre gelozia vecinilor unguri*.

Fără o analiză a rapoartele poliției de frontieră maghiare este greu de aflat motivul pentru care inițial s-a luat hotărârea ca doar unii dintre cei șapte să primească dreptul de a rămâne în Ungaria. Putem să intuim, de exemplu, că Gheorghe Talpoș urma să plătească pentru vina de a fi jucat rolul călăuzei. De asemenea, în privința lui Aurel Biaș, motivele ar fi putut fi legate de faptul că era recidivist, căci în urmă cu câțiva ani fusese prins în timp ce încerca să treacă ilegal frontiera dintre România și Iugoslavia.

* Imediat după Jocurile Olimpice de la Montreal din vara anului 1976, când notorietatea Nadiei Comăneci a crescut vertiginos, au apărut mai multe articole în presa internațională referitoare la originea etnică a sportivei, afirmându-se că numele real al gimnastei este Anna Kemenes, că familia ei este originară din Transilvania și de etnie maghiară. Potrivit articolelor, „schimbarea numelui și a locului de naștere ale sportivei s-ar fi făcut premeditat de către autoritățile române, ca și în alte cazuri, în scopul deznaționalizării elementului maghiar din România”. Informațiile au fost monitorizate și analizate în diferite rapoarte secrete ale Securității, remarcându-se faptul că reprezentau o campanie instrumentată de Ungaria ce urmărea „să demaște practica sistematică de deznaționalizare urmată de organele române din Transilvania”. Deși au fost simple invenții care ar fi putut fi ușor combătute, nu a existat nicio reacție de protest a vreunui oficial român (Arhiva Consiliului Național de Studiere a Arhivelor Securității (ACNSAS), fond SIE, dosar 31452, vol. 2, f. 234).

Amănunte nu au nici cei interesați să afle cum s-a desfășurat anchetarea Nadiei Comăneci — de fapt, o discuție amiabilă —, în timpul căreia oficialii unguri, politicieni și ofițeri de informații deopotrivă, trebuie să-i fi oferit mai mult decât documentele necesare pentru a se stabili în această țară. Acest lucru a fost confirmat câteva ore mai târziu, pe 29 noiembrie, când Pál Schmitt, președintele Comitetului Olimpic Ungar, a declarat presei că Nadia Comăneci este binevenită să se stabilească în Ungaria dacă dorește acest lucru, iar instituția pe care o conduce îi va oferi sprijinul în acest sens. De asemenea, din primele știri publicate de jurnaliștii unguri câteva ore mai târziu, care conțineau informații obținute de la autorități, înțelegem și că în timpul acelei discuții Nadia s-a plâns de faptul că în România se simțea marginalizată și lipsită de libertatea de a călători pentru a-și continua cariera în plan internațional. Din acest motiv, a renunțat la situația sa materială din București, preferând libertatea.

Merită menționat și faptul că, potrivit unor martori, o parte a discuției cu Nadia Comăneci a fost înregistrată video. Echipa care a realizat înregistrarea a fost prezentată de grăniceri ca fiind formată din reporteri, însă credem că aceștia erau ofițeri de informații¹⁵. Materialul documentar nu a fost făcut public până acum de autoritățile maghiare și probabil se află și astăzi ascuns în arhivele secrete ale Ungariei.

Reținerea celor șapte și discuțiile la care au participat nu au durat mai mult de câteva ore, grănicerii acordându-le în final tuturor acte provizorii, după care au fost lăsați să plece fără nicio constrângere, fiind chiar conduși cu o mașină în localitatea Kiszombor, la o stație de autobuz din centrul comunei. De acolo s-au deplasat singuri în orașul Szeged, la biroul de emigrări al Ministerului de Interne — așa cum li s-a indicat de

către grăniceri —, unde au cerut în mod formal dreptul de a intra și de a se stabili pe teritoriul țării, au fost înregistrați, au răspuns la alte întrebări adresate tuturor solicitanților de azil și au primit bonuri pentru cazare și alimente. Prima noapte în Ungaria au petrecut-o la Hotel Royal, unde erau găzduiți de autorități toți fugarii, înghesuindu-se într-o singură cameră. În hol, la bar sau la restaurant, precum și în împrejurimile hotelului, Direcția Generală III* din cadrul Ministerului de Interne din Ungaria își plasase agenții secreți. Alături de ei, câțiva jurnaliști care aflaseră „pe surse” despre prezența sportivei la Szeged și căutau să o întâlnească. Deocamdată însă autoritățile maghiare nu făcuseră niciun anunț oficial.

Vestea s-a dat a doua zi, pe 29 noiembrie, fiind transmisă la opt dimineața de Radio Kossuth, postul public maghiar. În jocul politic tensionat dintre Ungaria și România, prima a punctat din nou și în mod decisiv, demonstrând astfel că nici măcar marile personalități ale țării nu mai suportau dictatura lui Ceaușescu și, cu riscul vieții, treceau la acțiuni de dezaprobare a regimului și a liderului său:

Fosta stea a gimnasticii mondiale s-a refugiat în Ungaria.

Ieri, Nadia Comăneci a cerut azil politic în Ungaria. Marți dimineața devreme, la ora 06.00, ea a trecut în Ungaria cu încă șase persoane pe la Kiszombor, trecând fraudulos granița. După cum au declarat, ei au trecut granița sub

* În 1989, Direcția Generală III era denumirea prescurtată a serviciului de informații maghiar. Direcția Generală a Serviciilor Secrete de Stat (III. Állambiztonsági Csoportfőnökség) din cadrul Ministerului de Interne avea în subordine Direcția III/I Spionaj, Direcția III/II Contraspionaj, Direcția III/III Contraspionajul reacției interne (Belső reakció elhárítása), Direcția III/IV Contraspionajul militar și Direcția III/V Tehnică Operativă.